

УДК 353:911,3:32

В. М. Лісовський

ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ І СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано основні чинники, тенденції та особливості ідеологічного розвитку в Україні, формування і функціонування базових цінностей громадянського суспільства. Розглядаються можливі перспективи підвищення ролі науки і новітніх технологій у суспільному житті, на тлі послаблення світоглядного і нормативного компонентів ідеології.

Ключові слова: ідеологія, політична ідеологія, громадянське суспільство, соціальна група, політичний плюралізм, ідентичність, соціальний інститут, соціальний конфлікт, політична партія, демократія, політична система, влада.

В статье проанализированы основные факторы, тенденции и особенности идеологического развития в Украине, формирование и функционирование базовых ценностей гражданского общества. Рассматриваются возможные перспективы повышения роли науки и новейших технологий в общественной жизни, на фоне ослабления мировоззренческого и нормативного компонентов идеологии.

Ключевые слова: идеология, политическая идеология, гражданское общество, социальная группа, политический плюрализм, идентичность, социальный институт, социальный конфликт, политическая партия, демократия, политическая система, власть.

The article analyzes the major factors and features of the ideological tendencies of development in Ukraine, the formation and functioning of the basic values of civil society. Possible prospects for increasing the role of science and new technologies in public life against the backdrop of weakening ideological and normative components ideology.

Keywords: ideology, political ideology, civil society, social group, political pluralism, identity, social institutions, social conflict, political party, democracy, the political system, power.

© В. М. Лісовський, 2012

Нині в інтелектуальних колах точаться широкі дискусії з приводу феномену ідеології та її місця у вітчизняному суспільстві. У статті автор пропонує читачеві долучитися до цієї дискусії і спробувати самостійно дати відповідь на це питання. Отож, коли терплячий читач знайде в собі сили прочитати дану роботу, переконаний, він цілковито змінить своє уявлення про ідеологію та її роль у формуванні громадянського суспільства.

Проголошення незалежності України у 1991 р. пов'язане з відстоюванням певних ідейних принципів, які заклали основу української ідеології.

Останнім часом у нашій країні набули неабиякого поширення дискусії щодо співвідношення «ідеології» і «політики».

Як говорив німецький вчений та публіцист Вільгельм Швებель, «ідеології вигадують не для того, щоби зробити неможливе можливим, а для того, щоби забезпечити небагатох усім можливим» [4].

Визначальним компонентом в організації державного устрою і громадського життя будь-якого суспільства є ідеологія – систематизована сукупність поглядів та ціннісних орієнтацій, що виражають інтереси певної соціальної групи. У третьому тисячолітті процес багатовікової біфуркації політичних ідеологій досяг апогею. «Мати ідею, – говорить Х. Ортега-і-Гасет, – це вірити, що є підстави для неї, отже, вірити, що існує розум, що існує сфера збагнених правд» [7].

Тому всі ідеології, по-перше, пропонують свій погляд на існуючий політичний устрій – у формі світогляду; по-друге, висувають власну модель майбутнього суспільства; по-третє, пропонують свої засоби розбудови нової політичної системи. Власне, за браком чіткої ідеологічної структуризації політичного простору сучасна українська державність перманентно балансує на межі легітимності. Ми переконані, що модернова національна ідея має спиратися на історичний, духовний і політичний досвід, набутий у процесі формування української нації і тривалої боротьби за свою незалежну державу [9].

Проблема консолідації українського суспільства, поза сумнівом, існує і є актуальною, бо власне консолідації у сучасній суспільній практиці не спостерігається. Першочерговою причиною такого стану слід вважати відсутність інтегративної ідеології, навколо якої могли б гуртуватися соціальні верстви і групи попри їх приватні інтереси. Висловлюються навіть припущення, що партії, або їх об'єднання блоки, свідомо уникають ідеологічного самовизначення, як не обов'язкового елемента, що покладатиме на них додаткову політичну відповідальність та обмежуватиме свободу дій.

Громадянське суспільство характеризує плюралістичний тип співіснування, організації і захисту групових інтересів, їх відносин з державою. У такому суспільстві соціальні групи проявляють себе як групи інтересів громадян, які існують і функціонують тому, що всі його члени поділяють загальноприйняті усіма цілі, норми, цінності, а це передбачає взаємозалежність членів груп інтересів у справі реалізації спільних інтересів і цілей.

Як відносно систематизована сукупність уявлень, поглядів, сутнісною рисою яких є функціональний зв'язок з інтересами і спрямуваннями соціальних груп, ідеологія є невід'ємним функціональним компонентом громадянського суспільства, однією з важливих несучих його конструкцій. Постаючи теоретичною формою обґрунтування та легітимізації суспільних цінностей, ідеологія з точки зору функціональної ролі в суспільстві – це суспільний інтегратор і координатор у вирі відцентровано спрямованої свідомості окремих соціальних груп. Подібно до того, як держава виступає інтегратором і координатором суспільного буття у вирі різноманітних інтересів і потреб окремих людей та соціальних груп, так і ідеологія є координатором та інтегратором у виразах свідомісного та світоглядного полів, що взаємодіють і взаємозалежать від потреб, інтересів та цінностей людського життя.

У зв'язку із заідеологізованістю і моноідеологічністю комуністичного ладу в перші роки незалежності України ідеологія піддалася певному науковому остракізму, ідеологічна проблематика часто «випадала» з поля наукових інтересів, а сам термін набував негативного відтінку. Дослідники якщо і зверталися то цієї проблеми, то переважно в ракурсі розгляду й аналізу тоталітарної ідеології. Нерідко цю проблему намагалися вирішити, не включаючи ідеологію до складу значимих інституціональних утворень або ж відводячи їй незначну роль.

Дослідження ідеологічного простору сучасної України, пошуку об'єднавчої ідеології українського суспільства та визначення її певних елементів знайшли відображення у працях вітчизняних суспільствознавців А. Білоуса, О. Валевського, І. Гаврилюка, О. Глотова, О. Гоша, В. Заблоцького, В. Корнієнка, В. Кременя, І. Кресіної, В. Лісового, О. Лановенка, М. Михальченка, І. Попової, В. Ребкала, Ф. Рудича, П. Ситника, В. Скуратівського, С. Телешуна, та інших.

Звернення до проблематики ідеології в контексті становлення громадянського суспільства в Україні є актуальним як на рівні теоретичного осмислення, так і на рівні практичного втілення й засвоєння найбільш сприйнятливих та адекватних сьогоденню її положень. Як соціальний феномен ідеологія потребує розгляду як мінімум у двох аспектах: онтологічному і гносеологічному. В онтологічному аспекті ідеологія постає як один із базових соціальних інститутів, а в гносеологічному – дослідження ідеології передбачає вивчення ідеологічних компонентів українського суспільства.

Велика роль ідеологічної складової належить формуванню політичної системи суспільства та єдності нації. «Коли відродження нації відбувається без національного ідеалізму, – вважав В. Липинський, – без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, без того ідейного національного пафосу, того романтичного захоплення образом повної волі нації, ...то внаслідок того з самого життя нації викидається весь його життєвий творчий зміст» [5]. Як відомо, громадянське суспільство – це сфера спілкування, взаємодії, різноманіття взаємин вільних і рівноправних індивідів в умовах ринку і демократичної правової державності. Більш точно у сучасній соціально-політичній теорії це суспільство визначається як сукупність міжособистісних, сімейних, етнічних, економічних, культурних, релігійних, правових, моральних відносин, що відображають їх ідеї та закріплюють у суспільних інститутах, що розвиваються і функціонують поза межами держави і без її прямого втручання.

Громадянське суспільство формується «знизу», спонтанно, як результат розкріпачення індивідів, перетворення їх у вільних громадян-власників, що мають почуття власної гідності й готові взяти на себе господарську і політичну відповідальність за свої дії. Для нього характерні насамперед горизонтальні зв'язки в економічній і культурній сферах. Економічною основою громадянського суспільства є наявність приватної і колективної (недержавної) власності.

Соціальною основою громадянського суспільства виступають соціальні групи (зокрема, класи), що мають різноманітні інтереси. Це зумовлює значну роз'єднаність громадянського суспільства та властиву для нього конкурентність і навіть боротьбу індивідів. Роз'єднаність

громадян переборюється об'єднанням їх у різні партії, угруповання й асоціації, а індивідуалізм і конкурентність у їхній діяльності поєднуються з відносинами взаємної довіри і співробітництва, здатністю йти на компроміси, поміркованістю і толерантністю. Їм не байдужі також суспільні проблеми, вони зорієнтовані на громадські справи.

Політико-правову основу громадянського суспільства утворюють політичний плюралізм, демократичне законодавство. Права людини захищені в такому суспільстві законом; вони мають пріоритет стосовно прав держави. І, нарешті, духовною, культурною і моральною основою громадянського суспільства є базові суспільні цінності, що слугують гуманізмові, формуванню особистості громадянина – вільного і діяльного, але такого, який дотримується загальноприйнятих суспільством соціальних норм [8].

Значну роль у формуванні і функціонуванні базових цінностей громадянського суспільства відіграє ідеологія. Громадянське суспільство не може успішно функціонувати і розвиватися без відповідної його цілям, соціально-економічним і соціально-політичним умовам, культурним традиціям ідеології. У протилежному разі її роль буде виконуватися випадковими, запозиченими духовними утвореннями, які відображають чужий досвід. Ідеологія є одним із об'єктів, що зміцнює і надійно скріплює громадянське суспільство, забезпечує політичну та соціальну стабільність. Динамічно розвивається те суспільство, що має ідеологічний стрижень, зрозумілий кожному його громадянину. Ще М. Вебер визначав ідеологічне конструювання як механізм «легітимності»: суспільство утримується як єдине ціле не просто через практичну необхідність і спільність інтересів; його поєднує ідея, що виправдує встановлений соціальний порядок [2].

У розумінні ідеології сьогодні стає самоочевидною необхідність звільнення від уявлення про неї як відображення класових і ширше – групових інтересів. Цей підхід, який до недавнього часу домінував у вітчизняному суспільствознавстві, є однобічним: він фактично зводить усі функції ідеології лише до однієї. У класичному марксизмі ідеологія – система ідей, що забезпечує панування одного класу, однієї соціальної групи, над іншими. Однак не менш важливими є й інші соціальні функції ідеології – творення тієї або іншої моделі соціального світу і місця людини в ньому; підтримка або підірвання соціальних норм і цінностей, зміцнення або послаблення соціального порядку; загострення або пом'якшення соціальних конфліктів; забезпечення конкурентної (боротьба або співіснування) взаємодії з іншими ідеологіями. Ідеологія визначає перетворення, розвиток і функціонування суспільства, директиви людської діяльності і поведінки особистості в соціальному світі [12].

Однобічність, вузькість підходу до ідеології лише як відображення групових інтересів ґрунтується на тому, що звертається увага лише на один із факторів, що, звичайно ж, впливає на формування і функціонування суспільної ідеології. Але при цьому поза межами дослідницького підходу залишається та обставина, що ідеологія – це певна сукупність ідей, образів, знаків.

Творення і функціонування ідеології пов'язане з формуванням і розвитком певних знакових систем. У той час як моделі науки відображають природні й технічні системи, знакові моделі ідеології є «програмами організації людської діяльності», подібно до того, як гени є програмами розвитку біологічних організмів. І якщо знання про природні об'єкти відображає діяльність людини не явно, через призму матеріальної практики, то знання гуманітарне прямо пов'язане з розумінням їхньої природи. У гуманітарних і суспільних науках можна виділити пласт теоретичного знання, спеціально спрямованого на вияв істотних аспектів людської діяльності. Це і є, у першому наближенні, ідеологія [6].

Відомо, що цінності є стандартами, стосовно яких відбираються цілі будь-якої соціальної дії. Тому ідеологія спрямована на відображення і теоретичну систематизацію основних суспільних цінностей. Саме тому, що ідеологія відображає не тільки інтереси, а й цінності, і можлива суспільна ідеологія. Навіть у суспільстві, розколотому на класи, групи, прошарки з непримирними класовими інтересами, можлива ідеологія, що відображає ті цінності, які є спільними для всіх соціальних груп. При цьому було б неправильно розглядати суспільну ідеологію тільки як «високочоллий» інтелектуальний продукт, наполягати на абсолютній «не теоретичності» повсякденної свідомості і представляти останню як суспільну психологію, на відміну від ідеології, як це мало місце в радянському суспільствознавстві. Вона також містить ідеї і простих людей, уявлення «людини з вулиці», сформульовані в «потоці повсякденності», у процесі «безпосереднього» (face to face) взаємодії людей, а не тільки ідеї професійних дослідників [10]. Але оскільки ідеологія – це певна сукупність знакових систем, що формується і функціонує за власними законами, які значно відрізняються від законів розвитку матеріальних систем, то можна в загальному виді виділити чотири основних аспекти функціонування ідеології в суспільстві – світоглядний, нормативний, легітимний та ідентичності. Взяті у світоглядному аспекті, кожна ідеологія функціонує як певний світогляд, сукупність загальних поглядів на світ, людину, місце в ньому людини, відношення людини до світу і т. ін.

У нормативному аспекті ідеологія відображає певні норми або «програми» діяльності та поведінки. Вона може відображати не лише наявні, уже реалізовані програми, а й майбутні зразки діяльності та поведінки. Розглянута в легітимному аспекті, ідеологія здатна або підсилювати, або послабляти існуючі в суспільстві відносини панування і підпорядкування, тим самим об'єктивно, часто всупереч бажанням її носіїв і творців, виражаючи групові інтереси. У цьому аспекті ідеологія – одна з функцій, змістовних характеристик взаємодії духовних утворень із соціально-економічними, соціально-політичними і соціокультурними умовами, які їх породили і які їх сприймають. Духовні утворення ідеологічні не самі по собі. Їх ідеологічність визначається характером їхнього виробництва і споживання у певних соціальних контекстах – їхньою роллю у встановленні відносин домінування, панування одних індивідів над іншими, одних груп людей над іншими групами.

В аспекті ідентичності ідеологічні знакові системи цілком або частково допомагають конструюванню індивідуальної або групової «ідентичності», належності індивіда до певної групи (етносу, нації, класу) і, відповідно, формуванню в нього певних рис і якостей.

Важливу роль у формуванні ідентичності грає самооцінка індивідом свого місця в суспільстві, в його соціальній структурі. Людська особистість є, з цього погляду, певним, доступним конструюванню, проектом, що може не тільки реалізовуватися у процесі творення біографії, а й змінюватися під впливом різних факторів, зокрема, у результаті засвоєння нових цінностей, релігійного «просвітління», етичного або етнічного «відродження» тощо. Це правильно і щодо групової ідентичності.

Ідеологічні знання і цінності організують, регулюють, спрямовують та інтегрують діяльність людей у духовній, політичній, економічній, соціальній і сімейно-побутовій сферах життя суспільства, поєднують країни з однотиповою ідеологією в цивілізації, спрямовують взаємодії між регіонами цивілізацій, забезпечують цілісність соціосфери в цілому. Ідеологічна влада наказує і керує діяльністю індивідів, а також координує і спрямовує діяльність державних, політичних, економічних форм влади суспільства. Ідеологічні організації розробляють і впроваджують у свідомість особистостей ідеологічне вчення, контролюють діяльність соціальних сфер у розвитку різних галузей влади в суспільстві. Ідеологічна структура, таким чином, є визначальною силою розвитку і функціонування всіх систем соціосфери громадянського суспільства.

Виступаючи одним з базових соціальних інститутів, ідеологія в умовах стабільно діючої соціальної системи є основою суспільної інтеграції і консенсусу, а в умовах суспільства, що трансформується, – однією з визначальних детермінант напрямку і характеру транзиту. При цьому якщо в стабільних суспільствах демократичної орієнтації вплив ідеології на суспільну свідомість слабшає, то в державах, які переживають процес модернізації або вибору шляхів подальшого розвитку, ці засоби духовної мобілізації відіграють зростаючу роль. Подібна ситуація властива, зокрема, і сучасній Україні.

Однією з характерних рис сучасності, епохи постмодерну, стає функціонування засобів масової інформації, особливо їх електронних різновидів. Інколи в літературі, присвяченій проблемі модернізації суспільного життя, зустрічається теза, згідно з якою процес модернізації, особливо в індустріально розвинених країнах, призводить до цілковитого усунення ідеології з суспільного життя – теза «кінця ідеології». Усе це відбувається завдяки становленню сучасних електронних ЗМІ [11]. Світовий і український досвід засвідчують, що процес модернізації з властивим йому підвищенням ролі науки і новітніх технологій у суспільному житті з необхідністю призводить до послаблення світоглядного і нормативного компонентів ідеології, але не легітимного й ідентичнісного. Навпаки, значення двох останніх аспектів може навіть підсилюватися. Це відбувається насамперед завдяки тому, що сам процес модернізації пов'язаний з розвитком електронних засобів масової комунікації, що впливають на суспільні традиції – форми функціонування і збереження базових цінностей. У загальному випадку, як відомо, розвиток радіо і телебачення призводить до того, що традиції змінюються як мінімум із трьох сторін: вони деритуалізуються, деперсоналізуються і делокалізуються. Електронні засоби масової інформації здатні додати тим або іншим локальним обрядам і традиціям загальнонаціонального характеру. Саме з цією обставиною пов'язаний новий ступінь у розвитку національної культури в епоху рефлексивної модернізації. Національні традиції та обряди поступово стають усе більш загальними й одночасно однаковими. Різко зменшується ступінь їхньої розмаїтості. Вони значною мірою уніфікуються і деперсоналізуються, набуваючи загального характеру.

Тому для пояснення різкого росту націоналізму в сучасному світі й особливо в посткомуністичних країнах Східної Європи недостатньо брати до уваги бажання індивіда втекти від динамізму сучасного життя, його реакцію на науково-технологічний прогрес. Це явище викликане не тільки і не стільки діяльністю політичних еліт, скільки прагненням до знаходження нової соціальної ідентичності замість утраченої піонерської, комсомольської, комуністичної, радян-

ської тощо. Йдеться, таким чином, не про містичне «повернення до коренів», не просто про життя в національному або релігійному міфах, не про просту гальванізацію історичної пам'яті. Розглянуті процеси пов'язані зі свідомо конструйованою новою соціальною ідентичністю, знаходженням нових базових цінностей, з конструюванням, свідомою реконструкцією нових традицій і обрядів, що часто лише нагадують, але не копіюють старі.

З цією функцією пов'язані й дві інші соціальні функції суспільної ідеології. По-перше, ідеологія прагне утримати, закріпити індивідів на їх історично певних щаблях у суспільстві. Вона адаптує людей до крайнощів соціального життя і необхідна для формування, трансформації і «теоретичного озброєння» індивідів відповідно до суспільних потреб. По-друге, ідеологія необхідна в силу надзвичайної складності суспільного життя, його хаотичності, заплутаності і непрозорості окремих соціальних механізмів. У всій своїй повноті і складності ці механізми зрозумілі тільки теоретикові-професіоналові. Звичайних же, рядових індивідів ідеологія озброює «картами» соціальної реальності, дозволяючи розібратися в загальних рисах у хитросплетіннях суспільного життя. Пересічні, рядові громадяни, у принципі, можуть розібратися в цих складних механізмах, але чисто практичні завдання виживання і здобування засобів існування, «заробляння собі на життя» утримують них від цього. Тому рядові громадяни мають потребу в надзвичайно спрощеному, згрубілому образі соціальної реальності, доступно-му повсякденній свідомості.

Ідеологія пристосовує індивідів до виконання ними їхніх соціальних обов'язків за рахунок забезпечення ідеальної моделі всієї соціальної тотальності, відповідно схематизованої і пре-парованої для цих цілей. Оскільки така модель символічна і гранично спрощена, вона може послужити основою їх практичних дій.

Послаблення нормативної функції ідеології пов'язане в епоху модернізації з неминучою значною соціальною стратифікацією суспільства, з виходом на арену соціально-політичної діяльності нових груп і соціальних верств зі своїми власними нормами діяльності й поведінки. У результаті – виникнення соціальних конфліктів, з яких найбільш руйнівними для суспільства можуть виявитися конфлікти етнополітичні. Тому актуальною соціальною функцією ідеології є не тільки узгодження безлічі стихійно виникаючих норм і цінностей, а й теоретичне обґрунтування цього синтезу [6].

Ідеологічний хаос формує хаотичну свідомість, поглинає і розчиняє у собі значеннєві, нормативні й ціннісні структури. У тій частині «суб'єктивного простору індивідуального духу, де повинні твердо посісти своє місце структури смислів, норм і цінностей, наступає темрява. Там, де повинні бути присутніми різноманітні ієрархії соціальних приписів, раціональності ясних імперативів, очевидності чітких смислів, панує хаос ірраціонального. В його сумбурній непро-світленості перевертаються смисли і розпадаються норми, здійснюється безпорядне бродіння, відбуваються дивні зміщення, що уражають своєю неодолюваною абсурдністю» [1].

У подібних умовах починається обвальне, лавиноподібне руйнування існуючих соціокультурних структур громадянського суспільства – релігійних і виховних інститутів, сімейних зв'язків, моральних і правових норм. Розпадаються практичні й духовні «обручі», що пов'язують людей протягом століть у різномасштабні спільності. Слабшають і втрачають свою нормативно-регулятивну силу правові імперативи, зростає число людей, що випадають з поля їхньої дії.

Проблема ускладнюється відсутністю в сучасному українському посттоталітарному суспільстві «великої теорії», «великої ідеї». Раніше її роль виконувала комуністична ідеологія. Остання задавала стандарти для уніфікації суспільних цінностей і норм поведінки за рахунок вказівки на «об'єктивні закони суспільного розвитку». Ці закони зумовлювали єдині, загальні і соціально значущі ідеали, що забезпечували просування до універсальної мети. У більш-менш соціально однорідному суспільстві ця мета задавала єдині стандарти для оцінки кожного соціального явища, «критерії суспільного прогресу». Кожен процес розглядався як «прогресивний» або «регресивний» залежно від того, наближав він або віддаляв «світле майбутнє».

Тому в цій ситуації визначальну роль можуть зіграти засоби масової інформації й організуюча їхню діяльність державна ідеологія. Останні можуть відіграти значну роль у створенні умов для суспільного діалогу. Результатом їхніх спільних зусиль можуть стати вироблення суспільного консенсусу і знаходження спільних точок дотику, спільних цінностей і ціннісних орієнтацій між різними групами і верствами, котрі ще не піднялися до усвідомлення своїх власних інтересів і не інституціалізувались у партії й організовані соціально-політичні рухи.

У цій ситуації зростає роль демократичних інститутів, що створюють умови для досягнення розумних компромісів між представниками різних соціальних груп, національних культур і релігійних конфесій. Щоправда, ці інститути, зокрема парламенти, можуть ефективно функціонувати тільки за умови існування розвинених політичних партій або масових громадських рухів, що відображають цінності, норми й інтереси широких верств населення. Саме в цьому

випадку консенсус «нагорі» – на рівні представників – може привести до широкої суспільної згоди «внизу». Але на практиці в країнах наздоганяючої модернізації і, зокрема, в Україні (як і в інших країнах Східної Європи) подібні партії та суспільні рухи часто відсутні.

Оскільки ідеологічний простір сучасної України характеризується діаметрально протилежними ціннісними орієнтаціями, а також різними ракурсами і характером відображення суспільно-перехідних процесів, існує небезпека легітимації соціально неусталених, нестійких і незрілих ідеологічних парадигм, що не тільки не наближають наше суспільство до його соціальної і політичної консолідації, а й підсилять суспільний розброд на найбільш глибинному його рівні. З метою попередження цієї ситуації світоглядно-ціннісні орієнтації суб'єктів ідеологічних відносин повинні не тільки відповідати глобальній меті суспільного розвитку, а й бути співзвучні ментальній і національній складовій суспільної свідомості народу.

Посттоталітарний досвід показує, що ідеологія здатна бути не тільки цементам, що скріплює індивідів, які можуть упорядковувати громадське життя, але й детонатором соціального вибуху і фрагментації суспільства на низку уламків різної величини.

В Україні сучасна державна ідеологія не має під собою домінуючих політичних сил, що виробляють відповідну ідеологічну «матерію», не має достатнього зв'язку державних установ з політичними силами, ще не вироблені основні цілі, методи, стратегія державотворення. Як видається, саме брак у нас об'єднаної національно-державної ідеології є однією з причин розгулу сепаратизму, анархії, войовничого націоналізму та інших деструктивних тенденцій. Її відсутність призвела до штучної ідеологізації функцій регіонального рівня влади, до проблем свободи слова і розвитку інститутів громадянського суспільства, гальмує і духовно-культурний розвиток української нації та національних меншин.

Наша демократія по суті характеру і тимчасового виміру є молодою демократією і з огляду на це – недостатньо зрілою. У такій ситуації згуртувати суспільство і державу може лише ідеологія. При відсутності офіційної державної ідеології особливо важливого значення набуває вироблення суспільної ідеології, тобто позадержавної, яка могла б об'єднати якщо не всіх, то переважну більшість українців навколо спільних цілей, завдань, намітити шляхи і способи їх досягнення. Водночас слід зазначити, що, на відміну від національної ідеології, в Україні уже визначилися основні напрями або складові політичної ідеології.

Політичні ідеології – феномен новочасної європейської історії; вони приходять на зміну міфам і релігії. Саме вони покликані реалізувати новий принцип легітимації влади – принцип народного суверенітету.

Політична ідеологія – це сукупність ідейних поглядів, що виражають та захищають інтереси певної групи або груп населення. Це доктрина, яка обґрунтовує прагнення цієї групи отримати владу та здійснити певні перетворення у країні. За допомогою ідеології політичні сили обґрунтовують свої цілі й обирають засоби їх досягнення. Таким чином, ідеологія створює мотиваційну базу дій та поведінки політичних сил. Але ідеологія іноді може виконувати функцію маскуванню справжніх інтересів та цілей політичної сили, яка об'єднує певних представників еліти. У цілому різні політичні ідеології виходять із двох полярних світоглядних концепцій – індивідуалізму і колективізму.

У цілому ж загальнодержавними інтересами будь-якої країни повинні бути сукупність усвідомлених і збалансованих потреб суспільства, держави, всього народу в різних сферах діяльності суспільства і держави. Досвід перетворень у перехідних суспільствах свідчить, що однією з найважливіших умов політичної стабільності є розробка довгострокової ідейно-цільової доктрини, якою керуватиметься держава у своїй діяльності. Виступаючи складовою процесу розвитку національної самосвідомості народу, державна ідеологія забезпечує інтеграцію держави і суспільства, цілісність усієї соціальної системи. У свою чергу, необхідною умовою розробки такого типу ідеології є досягнення того мінімального компромісу, який би відображав як згоду основних суспільних груп щодо характеру суспільного устрою і майбутніх перспектив розвитку, так і зняв би гостроту протиріч між «верхами» і «низами», між правлячим прошарком і основною масою населення. Тут особлива роль належить владним структурам, їх здатності виражати інтереси громадян і виконувати взяті перед ними зобов'язання.

Нам необхідно вибудувати свою ідеологічну систему, яка б надавала змісту тим змінам, що відбуваються в суспільстві, пояснювала і схвалювала їх, розкриваючи взаємозв'язок з національними і загальнолюдськими цінностями.

Таким чином, як висновок, за допомогою нової ідеології існуюча багатолика етнокультурна і політична спільність повинна усвідомити себе як український народ, своє місце і роль в історії людства. Таке важливе завдання може виконати не просто ідеологія класу, верстви, а інтегративна ідеологія, котра стала б кодексом згоди «незгодних» в окремостворених етносів, соціальних груп, еліт, особистостей і яка виконувала б роль загальнонаціональної ідеології. Така інтегра-

тивна ідеологія буде діючою, якщо об'єднає ідеологічний плюралізм і загальну національно-цивілізаційну ідею.

Бібліографічні посилання:

1. **Бачинин В.А.** Соціологія: Три курси лекцій студентам-юристам./ Владислав Аркадьєвич Бачинин – Харків: Консум, 2003. – 576 с.
2. **Вебер Э. М.** Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденко. / Эмиль Максимилиан Вебер – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – № 598. Філософські проблеми науки, освіти та культури доби постмодерну. – Харків-Житомир, 2003. – С. 3-173.
4. **Вильгельм Швобель** – афоризми, цитати, висказування, мисли, фрази, изречення [Електронний ресурс] / Швобель Вильгельм / Режим доступу: slovonevorobei.ru/aforizm/aforizm_19_1.shtml – Кеш.
5. **Липинський В.К.** Завдання українською студентства / Вячеслав Казимірович Липинський // Студентський вісник. – Прага, 1926. – Ч. 2. – С.7.
6. **Нугаев Р.М.** Идеология межнационального согласия и становление гражданского общества / Р.М. Нугаев, М.А. Нугаев // Вестник ТИСБИ. – 2002. – Выпуск № 2. – Copyright © 2003 ИТЦ ТИСБИ.
7. **Ортега-и-Гассет Х.** Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2002.
8. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій. – К.: У «Ай Бі», 2002. – 684
9. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні / Ф. Рудич, Р. Балабан, Ю. Ганжуров і ін. – К.: Либідь, 2008. – 440 с.
10. **Попова И.М.** Повседневные идеологии. Как они живут, меняются и исчезают / Ирина Михайловна Попова. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2000. – 219 с.
11. **Соболь О.М.** Постмодерн і майбутнє філософії / Олександр Михайлович Соболь. – К.: Наук. думка, 1997. – 187 с.
12. Соціологія: Курс лекцій: Навчальний посібник. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 1999. – 512 с.

УДК: 32.327:159.922.4

Л. О. Дорош

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ: СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Розглянуто роль стереотипів у спрощеному, схематичному сприйнятті держави Україна. Проаналізовано дослідження та опитування, в яких згадуються стереотипізовані уявлення про Україну. Наголошено на односторонньому, крізь призму старих та нових стереотипів, сприйнятті України, що може бути подолане завдяки промо-кампаніям, що відображають реальні позитивні зміни всередині країни.

Ключові слова: політичний стереотип, політичне маніпулювання, зовнішня політика України.

Рассмотрено роль стереотипов в упрощенном, схематическом восприятии государства Украина. Проанализировано исследования и опросы, в которых упоминаются стереотипные представления об Украине. Подчеркивается одностороннее, сквозь призму старых и новых стереотипов, восприятие Украины, которое можно преодолеть благодаря промо-кампаниям, которые отображают реальные позитивные изменения внутри страны.

Ключевые слова: политический стереотип, политическое манипулирование, внешняя политика Украины.

It is considered the role of stereotypes at the simplified, schematic perception of the Ukrainian state. It is analyzed the researches and polls in which the stereotyping conceptions about Ukraine were noticed. It is accentuated on the one-sided perception of Ukraine, through old and new stereotypes. Such perception could be overcome by means of promo campaigns, which reflect tangible positive changes inland.

Keywords: political stereotype, political manipulation, foreign policy of Ukraine.

© Л. О. Дорош, 2012